

Το Λουτρό της οδού Θεοδοκοπούλου. Μια εκπαιδευτική παρέμβαση

Μαρία Κούντη

Δρ. Εκπαιδευτικός ΠΕ02 & ΠΕ01
kounti.m@gmail.com

Αικατερίνη Λαλαγιάννη

Δρ. Εκπαιδευτικός ΠΕ01 & ΠΕ02
klalagianni@gmail.com

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με άξονα τη διερευνητική, δραστηριοκεντρική μάθηση και την αποδέσμευση της γνώσης από τον συχνά ασφυκτικό κλοιό της σχολικής τάξης οργανώθηκε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα με στόχο την επαφή και γνωριμία με τα λιγότερο γνωστά μνημεία της πόλης της Θεσσαλονίκης μέσω της επιτόπιας έρευνας και επίσκεψης. Οι μετέχοντες μαθητές/τριες κλήθηκαν να υπερβούν τα όρια της «γνωστής πόλης», να εκτείνουν τη μαθησιακή διαδικασία εκτός του πλαισίου ορίων της σχολικής τάξης, αλλά και να καταπιαστούν με τόπους και μνημεία που μπορεί καθημερινά να συναντούσαν, αλλά τα προσπερνούσαν. Το ταξίδι στους «παραμελημένους» τόπους ξεκίνησε με το βυζαντινό λουτρό στην οδό Θεοδοκοπούλου και λειτούργησε ως αφορμή και έναυσμα ώστε οι μαθητές/τριες να μελετήσουν, να ανακαλύψουν βιωματικά «νέους τόπους» και να γνωρίσουν καλύτερα την πόλη τους αλλά και το παρελθόν τους.

Λέξεις κλειδιά: Θεσσαλονίκη, λουτρό, βαλάνειον, επιτόπια έρευνα, εκπαιδευτική παρέμβαση

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Απορρίπτοντας τη διάκριση μεταξύ «μείζονος» και «ήσσονος σημασίας» μνημείων, μεταξύ σπουδαίων και λιγότερο αξιόλογων μνημείων και με τη σκέψη ότι όλοι οι «τόποι» φέρουν και παράγουν μνήμη, φέρουν αφηγήματα, τα οποία καλούμαστε να αναγνώσουμε και να ερμηνεύσουμε, επιχειρήσαμε, με επίκεντρο τα λιγότερο γνωστά μνημεία της πόλης της Θεσσαλονίκης, τη σύνδεση Σχολείου και Μνημείου, τη «σύνθεση παιδείας και πολιτισμού».

➤ ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΧΟΙ

Η συγκεκριμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα αποσκοπεί στη διασύνδεση του σχολείου με τους χώρους του πολιτισμού, στο «άνοιγμα» του σχολείου στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον και στη βιωματική προσέγγιση και εξοικείωση των μαθητών/τριών με τους χώρους της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η αναζήτηση και η μελέτη των «άγνωστων» μνημείων του τόπου μας αποσκοπεί στη βαθύτερη και ουσιαστικότερη γνωριμία με τις πόλεις μας και στην ουσιαστικότερη επαφή με την Τοπική Ιστορία (βιωματικά, συναισθηματικά και γνωστικά). Επιμέρους στόχοι είναι η ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών σε ζητήματα προστασίας και σεβασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς και η καλλιέργεια της πολιτισμικής συνείδησης αλλά και η κατανόηση της ιστορικότητας των χώρων τόσο μεμονωμένα όσο και σε συνάρτηση με τις κοινωνικές συνθήκες (Κοντογιάννη, 1996). Επιδιώξαμε να βιώσουν οι μαθητές/τριες την επίσκεψη σε ένα μνημείο ως μια ευχάριστη εμπειρία και να μετασχηματιστούν έτσι οι στάσεις τους απέναντι στα μνημεία, να ενισχυθεί το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών για την ιστορία και να αναπτυχθεί η ιστορική ενσυναίσθηση και φαντασία. Παράλληλα, η εκπαιδευτική αυτή πρόταση αποσκοπεί στην καλλιέργεια δεξιοτήτων, όπως η δεξιότητα διαχείρισης και αξιολόγησης της πληροφορίας, αλλά και να συνδράμει ώστε οι μαθητές/τριες να μαθαίνουν να «διαβάζουν», να ερμηνεύουν και να αξιοποιούν δημιουργικά τον υλικό πολιτισμό και τους πολιτισμικούς χώρους, συνδέοντάς τους με τους τομείς της ανθρώπινης γνώσης και εμπειρίας (Κουβέλη, 2000), να συσχετίζουν τα ερεθίσματα των χώρων του πολιτισμού με τα γνωστικά αντικείμενα και όσα διδάσκονται στο πλαίσιο της τυπικής μάθησης. Αποσκοπεί να διευρύνει την προσωπικότητα του μαθητή/τριας μέσα από την ανακάλυψη και την ενεργό συμμετοχή, να ενεργοποιήσει τη φαντασία, την κριτική σκέψη, τη δημιουργική σκέψη, να αναπτύξει την πολλαπλή νοημοσύνη μέσα από ποικιλία ερεθισμάτων και, εντέλει, να συντελέσει στην ολόπλευρη, ολιστική ανάπτυξη των μαθητών μέσα από ένα μοντέλο βιωματικής και εμπειρικής μάθησης. Η επέκταση της μαθησιακής πράξης εκτός σχολείου και η ομαδοσυνεργατική μέθοδος αποσκοπεί στην καλλιέργεια του κοινωνικού γραμματισμού (Κοντογιάννη, 1996).

➤ ΜΕΘΟΔΟΣ: ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ, ΥΛΙΚΟ, ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Με αρχή τη σκέψη ότι η διαθεματικότητα συντελεί στην ολιστική κατάκτηση της γνώσης και παρέχει στον μαθητή/τρια την ευκαιρία να συγκροτήσει ένα ενιαίο σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που θα του επιτρέψει να αναπτύξει προσωπική άποψη (Αλαχιώτης, 2002; Ματσαγγούρας, 2003), σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε μια διαθεματική εκπαιδευτική δραστηριότητα διάρκειας 12 διδακτικών ωρών με 25 μαθητές/τριες της Γ΄ Γυμνασίου. Κινούμενοι σπειροειδώς, ξεκινήσαμε από την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, για να μεταβούμε σταδιακά στην Ιστορία, στα Θρησκευτικά και στη Νεοελληνική Γλώσσα και να ολοκληρώσουμε την εκπαιδευτική διαδικασία με τη συνδρομή και των τριών γνωστικών αντικειμένων. Με την πεποίθηση ότι η δρα-

στηριοκεντρική μέθοδος αρχικά προσελκύει και σταδιακά κινητοποιεί το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών δομήσαμε τη συγκεκριμένη πρόταση συνδέοντας την τυπική μάθηση με βιωματικές δράσεις, εργασίες και επιτόπιες επισκέψεις στο εξεταζόμενο μνημείο. Η δραστηριοκεντρική μέθοδος ή καλύτερα η δραστηριοκεντρική προσέγγιση (Izadpanah, 2010, για τον προσδιορισμό της έννοιας βλ. Ellis, 2003: 29 και Nunan, 2004: 14) εκπροσωπεί μια αμιγώς μαθητοκεντρική φιλοσοφία για τη μάθηση (Ellis, 2003; Nunan, 2005; Richards & Rodgers, 2001), καθώς εμπλέκει τους μαθητές/τριες ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία και τους τοποθετεί στο κέντρο της εκπαιδευτικής προσπάθειας. Προϋποθέτει την άμεση εμπλοκή των διδασκομένων σε δραστηριότητες επίλυσης προβλημάτων ή εύρεσης λύσεων, αφορά πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας και απαιτεί την ενεργή συμμετοχή των μαθητών/τριών, τη συνεργασία και τη λήψη κοινής ή κοινών αποφάσεων, διαμορφώνοντας έτσι το κατάλληλο εκπαιδευτικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο οι μαθητές/τριες μετατοπίζονται στο κέντρο της μαθησιακής διαδικασίας, κινητοποιούνται, εργάζονται ομαδικά, ενεργοποιούν την προϋπάρχουσα γνώση, καλλιεργούν τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους. Η διεκπεραίωση των δραστηριοτήτων αυτών ευνοεί αλλά και απαιτεί την προσωπική εμπλοκή των μαθητών/τριών, την αυτονόμηση από τον ασφυκτικό, κάποιες φορές, έλεγχο του εκπαιδευτικού, την ανάληψη πρωτοβουλιών και ευθυνών, αλλά και την ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων, της συνεργατικότητας και κατά συνέπεια την καλλιέργεια του κοινωνικού γραμματισμού.

Με άξονα τα παραπάνω, εκτείναμε τη μάθηση σε μη τυπικά μαθησιακά περιβάλλοντα και δομήσαμε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα που στηρίχθηκε στο Μοντέλο της Διαδραστικής Εμπειρίας (Interactive Experience Model). Η εμπειρία και η μάθηση αναπτύσσονται εντός συγκεκριμένων πλαισίων (Dierking & Falk, 1992) που αλληλεπιδρούν, αλληλοσυμπληρώνονται και εντέλει δομούν τη μαθησιακή πράξη. Η εκπαιδευτική διαδικασία σε μη τυπικά μαθησιακά περιβάλλοντα επηρεάζεται από το προσωπικό, το κοινωνικοπολιτισμικό και το φυσικό πλαίσιο (Πλαισιακό Μοντέλο Μάθησης/Contextual Model of Learning) και διαμορφώνεται ως μια διαδραστική διαδικασία που δομείται από τη συνύπαρξη των τριών πλαισίων, το προσωπικό, το φυσικό και το κοινωνικό πλαίσιο (Falk & Dierking, 2000). Θεωρώντας, λοιπόν, τη γνώση μια σύνθετη διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον μαθητευόμενο και το περιβάλλον και τη μάθηση μια διαδικασία συλλογής και οργάνωσης δεδομένων που προκύπτουν από την πολιτισμική εμπειρία (Hein, 1998), δομήθηκε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα με επίκεντρο τη βιωματική προσέγγιση και την επιτόπια έρευνα και μελέτη ενός μνημείου.

Υπό αυτό το πρίσμα μελετήθηκε το Βυζαντινό λουτρό της οδού Θεοτοκοπούλου. Το μνημείο είναι το μοναδικό βυζαντινό λουτρό που σώζεται από τη μεσοβυζαντινή ή υστεροβυζαντινή περίοδο στον ελλαδικό χώρο και ένα από τα ελάχιστα διασωθέντα κοσμικά κτίρια της εποχής (Ξυγγόπουλος, 1955: Τρυσιάνη-Ομήρου, 1996). Το Βυζαντινό λουτρό, ένα κτίσμα ορθογωνικής κάτοψης και μικρών διαστάσεων, λειτούργησε αδιάλειπτα, εξυπηρετώντας τις εκάστοτε λειτουργικές ανάγκες των κοινωνιών διαφορετικών περιόδων έως το 1940. Σήμερα, σε πλήρη πλέον αποκατάσταση (Ρεβυθιάδου, 1996; Ρεβυθιάδου & Ράπτης, 2013), στέκει ανάμεσα στις πολυκατοικίες

στις παρυφές της Άνω Πόλης και αποτελεί ένα από τα κορυφαία μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO.

➤ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Η μελέτη ξεκίνησε στο πλαίσιο της λεγόμενης τυπικής μάθησης, στον φυσικό χώρο της τάξης, σε πλήρη σύνδεση με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Η προσέγγισή μας, κινούμενη σπειροειδώς, ξεκίνησε από την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα (με την αξιοποίηση της βυζαντινής γραμματείας), πέρασε σταδιακά στην Ιστορία, επεκτάθηκε στα Θρησκευτικά και στη Νεοελληνική Γλώσσα, και ολοκληρώθηκε με τη συνδρομή όλων των προαναφερθέντων γνωστικών αντικειμένων. Οι ειδικοί στόχοι αυτής της επάλληλης διακλάδωσης ήταν η ανάπτυξη δεξιοτήτων διαγνώσις ανάγνωσις (skimming, scanning), τήρησης σημειώσεων, δημιουργίας προσχεδίου, ώστε να είναι σε θέση οι ομάδες να παρουσιάσουν μετά από επιλογή και σχεδιαγραμματικά το υλικό που συγκέντρωσαν, η καλλιέργεια αυτενέργειας σε ατομικό και συνεργατικό περιβάλλον, η καλλιέργεια μεταγνωστικής δεξιότητας, αφού οι μαθητές/τριες μετατράπηκαν σε αξιολογητές των πληροφοριών που δέχονταν ή συγκέντρωναν, με αποτέλεσμα να μάθουν πώς να μαθαίνουν.

Πιο συγκεκριμένα, ξεκινήσαμε με τη μελέτη των πηγών στο μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Τα μνημεία και οι ιστορικοί τόποι δεν εξετάζονται αποκλειστικά ως τόποι ιστορικών γεγονότων ή ως πηγές πληροφοριών για τη ζωή και τις δραστηριότητες των προηγούμενων κοινωνιών, αλλά ερευνώνται παράλληλα σε σχέση με τη χρησιμότητά τους αλλά και τον εκάστοτε συμβολισμό τους και λειτουργούν ως σύνδεσμοι ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν (Terkenli, 2005). Με γνώμονα τα παραπάνω, η μελέτη ξεκίνησε από την έννοια, τη σημασία και τη χρήση του «λουτρού». Η λειτουργία των δημόσιων λουτρών ή βαλανείων, που αρχικά εξυπηρέτησε την προσωπική υγιεινή, αποτέλεσε βασικό στοιχείο της κοινωνικής ζωής των κατοίκων των ελληνορωμαϊκών πόλεων (Fagan, 1999) και συνεχίστηκε απρόσκοπτα έως τα τέλη της ύστερης αρχαιότητας με σταδιακές βέβαια διαφοροποιήσεις. Αυτή τη χρήση και τον ρόλο των λουτρών αναζητήσαμε σε κείμενα της βυζαντινής γραμματείας. Εξετάσαμε, επεξεργαστήκαμε και συζητήσαμε κείμενα της βυζαντινής γραμματείας που σχετίζονται με τα λουτρά (ενδεικτικά: Σωκράτης Σχολαστικός, Έκκλησιαστική Ίστορία, PG 67, 728B, Προκόπιος, Περί Κτισμάτων V.4., Κλήμης Αλεξανδρέας, Παιδαγωγός, III.9, PG 8, 620A.). Οι μαθητές/τριες εργάστηκαν ομαδικά και αναζήτησαν συγκεκριμένες πληροφορίες (ενδεικτικά: γράψτε τα ονόματα που χρησιμοποιούσαν οι Βυζαντινοί για τα λουτρά ή αναζητήστε τον κοινωνικό ρόλο των λουτρών) και με την επέκταση της διδασκαλίας στο μάθημα των Θρησκευτικών συζητήθηκε η σχέση της εκκλησίας με την οικοδόμηση και τη χρήση των λουτρών («τι δε καί πολλά τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσόδου εἰς τὰ δημόσια ἀνηλώσαμεν οἰκοδομήματα στοάς ἐγείροντες καί λουτρά καί γεφύρας...», Θεοδώρητος Κύρου, *Επιστολή Ἀνατολίῳ Πατρικίῳ*, PG 83,1256D). Στο πλαίσιο του μαθήματος των Θρησκευτικών, επιχειρήθηκε ο μετασχηματισμός στάσεων και παγιωμένων στερεοτυπικών αντιλήψεων (Mezirow, 2007). Με τις εργασίες αυτές οι

μαθητές/τριες ασκήθηκαν να αξιοποιούν μια ιστορική πηγή και να συνδέουν τη γνώση της γλώσσας με τη γνώση του κόσμου. Μελέτησαν με ενδιαφέρον τα αρχαία ελληνικά κείμενα και καθώς γνώριζαν ότι αυτά θα αποτελέσουν τη βάση για τις εργασίες που θα ακολουθούσαν, αντιλήφθηκαν ότι η ενασχόλησή τους με την αρχαία ελληνική γλώσσα μπορεί να υλοποιηθεί με αυτενέργεια και τρόπο δημιουργικό και λειτουργήσαν ερευνητικά καθώς κλήθηκαν να ανακαλύψουν οι ίδιοι τη γνώση. Μετά τη μελέτη των ανωτέρω και με τη μετάβαση στο μάθημα της Ιστορίας, εντάξαμε τα παραπάνω κείμενα όπως και το εξεταζόμενο Λουτρό στο ιστορικό τους πλαίσιο, μελετήσαμε τις αντίστοιχες περιόδους και παρακολουθήσαμε την εξέλιξη του μνημείου στο χρόνο αλλά και την κοινωνική διάσταση της χρήσης των λουτρικών εγκαταστάσεων (ενδεικτικά: πώς χρησιμοποιούσαν τα λουτρά οι γυναίκες κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας; Μελετήστε το άρθρο: Τα Λουτρά της Αθήνας, στο περιοδικό *Αρχαιολογία και Τέχνες*).

Στο μάθημα της Νέας Ελληνικής Γλώσσας επικεντρωθήκαμε σε δραστηριότητες, ως ασκήσεις ή εργασίες όπου οι εμπλεκόμενοι μαθητές/τριες καλούνται να εργαστούν για την επίτευξη ενός στόχου, σε εργασίες που απαιτούν τη χρήση της γλώσσας και ωθούν τους μαθητές όχι μόνο να μάθουν πώς λειτουργεί η γλώσσα αλλά και να τη χρησιμοποιούν λειτουργικά (Van den Branden, 2006). Υπό αυτό το πρίσμα επικεντρωθήκαμε σε ασκήσεις παραγωγής προφορικού αρχικά λόγου και στη μετέπειτα σύνδεση του προφορικού με τον γραπτό λόγο, καθώς το προφορικό γλωσσικό υλικό αποτέλεσε τη βασική υποδομή για την παραγωγή γραπτού λόγου. Οι προφορικές γλωσσικές ασκήσεις είχαν ως στόχο την ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας των μαθητών και την καλλιέργεια του κριτικού εγγραμματος τους (Luoma, 2004). Αξιοποιήθηκαν ασκήσεις όπως μετάδοση πληροφοριών, διήγηση εμπειριών και έκφραση συναισθημάτων και δραματοποίηση ποικίλων περιστάσεων επικοινωνίας «δραστηριότητες που βοηθούν την καλλιέργεια του προφορικού λόγου, καθώς παρακινούν τους μαθητές να εκφράσουν αβίαστα τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους και να πειραματιστούν με νέους τρόπους γλωσσικής έκφρασης» (Ζάγκα & Ηλιοπούλου, 2015: 231). Οι ασκήσεις αυτές δημιουργούν ένα φυσικό πλαίσιο μάθησης που δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένες γλωσσικές πτυχές αλλά διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες για την επικοινωνιακή χρήση της γλώσσας (ενδεικτικά: α) διάλογος δύο περίοικων που βλέπουν το βυζαντινό κτίσμα της γειτονιάς τους να αναστηλώνεται ή β) διάλογος ανάμεσα σε έναν αρχαιολόγο και έναν επισκέπτη).

Τέλος, εκτείνοντας την εκπαιδευτική πράξη στη μη τυπική μάθηση, οι μαθητές/τριες επισκέφθηκαν τον χώρο του μνημείου, περιηγήθηκαν ελεύθερα στο λουτρό, συμπλήρωσαν φύλλα εργασίας και προχώρησαν στην ανάκληση των γνώσεων που είχαν αποκομίσει, συνέδεσαν όσα είχαν μάθει με τον υλικό πλέον χώρο και αναζητήσαν συγκεκριμένα τμήματα του μνημείου και φωτογράφησαν και φωτογραφήθηκαν. Κατά τη δεύτερη επίσκεψη στον χώρο, λαμβάνοντας υπόψη μας τα διαπιστωμένα θετικά αποτελέσματα του θεάτρου/δράματος στο γραπτό και στον προφορικό λόγο των μαθητών/τριών (Wagner, 1998), οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να αξιοποιήσουν μεθόδους και τεχνικές του θεατρικού παιχνιδιού της δραματοποίησης και της δημιουργικής γραφής (ενδεικτικά: α) τηλεοπτική εκπομπή: οι μαθητές/τριες σε ρόλους δημοσιογράφων και αρχαιολόγων παρουσιάζουν το μνημείο στο τηλεοπτικό κοινό).

➤ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η γνώση παρουσιάστηκε στην ολότητά της και με σημείο εκκίνησης το περιβάλλον της σχολικής αίθουσας επεκτάθηκε έξω από αυτή, συνδέθηκε με το πολιτιστικό και ιστορικό γίνεσθαι και υπερέβη τα στενά όρια της παραδοσιακής διδασκαλίας. Έτσι, η πρόσκτηση της μάθησης επήλθε ως αποτέλεσμα μιας αμφίδρομης και ενεργητικής επικοινωνιακής σχέσης του μαθητή/τριας με το υλικό περιβάλλον. Η μελέτη του μνημείου και η επιτόπια έρευνα συνέδραμε στη διασύνδεση παιδείας και πολιτισμού, συνέβαλε στην προέκταση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και στον εμπλουτισμό της αποκαλούμενης τυπικής εκπαίδευσης και έδωσε στους μαθητές/τριες τη δυνατότητα να γνωρίσουν την υλική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Νικονάνου & Κασβίκης, 2008).

➤ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αξιοποιήθηκε η δραστηριοκεντρική μέθοδος, η οποία, εκπροσωπώντας μια αμιγώς μαθητοκεντρική φιλοσοφία για τη μάθηση, ενέπλεξε τους μαθητές/τριες ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία και τους τοποθέτησε στο κέντρο της εκπαιδευτικής προσπάθειας. Η εργασία συνέδραμε στην ανάπτυξη της πολιτισμικής συνείδησης μέσω της βιωματικής μάθησης και συνέβαλε στην ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος αλλά και στον μετασχηματισμό της στάσης των μαθητών απέναντι στα μνημεία. Η σχέση με τα ίχνη του παρελθόντος έπαψε να είναι μια σχέση «αρχαιολογική» και μετεξελιχθηκε σε μια σχέση βιωματική, ενισχύθηκε το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών για την ιστορία και αναπτύχθηκε η ιστορική ενσυναίσθηση και φαντασία. Η επικοινωνία και η μάθηση αντιμετωπίστηκαν ως μια πολιτισμική διαδικασία που αναπτύσσεται δυναμικά σε συγκεκριμένα χωρικά πλαίσια (Hooper-Greenhill, 1999; Carrey, 2008). Αξιοποιήθηκε η παιδευτική αξία του υλικού πολιτισμού με εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας και μάθησης (Νάκου, 2001). Ο υλικός χώρος, ο χώρος του μνημείου, συνδέθηκε με τις διαδικασίες μάθησης και παρέιχε πληροφορίες και ερεθίσματα για δραστηριότητες και με τον τρόπο αυτό λειτούργησε ως πεδίο έκφρασης και επικοινωνίας και αξιοποιήθηκε ως βασικός συντελεστής μάθησης (Γερμανός, 2005).

Πηγές

- Ιωάννης Χρυσόστομος, *Εις τους ανδριάντας ομιλίας*, PG 49, 15-223.
Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα εις την προς Κολοσσαείς επιστολήν*, PG 62, 299-391.
Ιωάννης Χρυσόστομος, *Ομιλία XXIV, Επιστολή προς Εφεσίους*, PG 62, 9-177.
Γρηγόριος Νύσσης, *Περί Θεότητος Υιού και Πνεύματος Λόγος*, PG 46, 554-577.
Θεοδώρητος Κύρου, *Επιστολή Ανατολίω Πατρικίω*, PG 83, 1256-1257.
Θεοδώρητος Κύρου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, PG 82, 879-1279.
Κλήμης Αλεξανδρέας, *Παιδαγωγός*, PG 8, 247-684.

- Παλλάδιος, *Διάλογος ιστορικός, γενόμενος προς Θεόδωρον, διάκονον Ρώμης, Περί βίου και πολιτείας του μακαρίου Ιωάννου, Επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως του Χρυσοστόμου*, PG 47, 5-83.
- Προκόπιος Καισάρεως, *Περί κτισμάτων*. Μετάφραση Κοκκίνου-Μαντά Σοφία, Απόστολος Τζαφερόπουλος. Εισαγωγή, σχόλια, επιμέλεια Απ. Τζαφερόπουλος. (1996). Αθήνα: Γεωργιάδης.
- Σωκράτης Σχολαστικός, *Έκκλησιαστική Ίστορία*, PG 67,30-841

Βιβλιογραφία

- Αλαχιώτης, Σ. (2002). Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών θεμάτων*, 7, 7-18.
- Γερμανός, Δ.. (2005). *Χώρος και διαδικασίες αγωγής, η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ζάγκα, Ε. & Ηλιοπούλου, Κ. (2015). *Αναζητώντας κριτήρια αξιολόγησης της παραγωγής προφορικού λόγου με βάση το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη Νεοελληνική Γλώσσα του Γυμνασίου*. Πρακτικά της 35ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη, (σσ. 228-240). Ανακτήθηκε από http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_35_228_240.pdf
- Hooper-Greenhill, E. (1999). Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 47-49.
- Καζακίδη, Ν. (2005). *Θέρμες και Λουτρά στη Μ. Ασία*. Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού. <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=4519>
- Κανετάκη, Ε. (2004). *Οθωμανικά λουτρά στον ελλαδικό χώρο*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.
- Καρδαμίτση-Αδάμη, Μ. & Γραφάκου, Μ. (1989). Τα Λουτρά της Αθήνας. *Αρχαιολογία και Τέχνες* 31, 34-42.
- Κοντογιάννη, Α. (1996). *Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι κι Αγγεία* (2η έκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κουβέλη, Α., (2000). *Η σχέση των μαθητών με το Μουσείο. Θεωρητική Προσέγγιση, Έρευνα στην Αθήνα και στην Ικαρία*. Αθήνα: Εκπαιδευτικά Προγράμματα, ΕΚΚΕ.
- Κουκουλές, Φ. (1951). *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λαμπροπούλου, Α. & Μουτζάλη, Α. (2003). Πρωτοβυζαντινό λουτρό στην Πάτρα. Τεκμήρια για την έπιβίωση της πόλης κατά τους σκοτεινούς χρόνους. *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 16, 315-356. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/bz/issue/view/210>
- Λουκιανός, Άπαντα (2005). Μετάφραση Ιω. Κονδυλάκη και Ν. Σφυρόερα. Αθήνα: Γεωργιάδης.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Mezirow, J. (2007). *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Μουτζάλη, Α. (1989). Η φροντίδα για την καθαριότητα του σώματος και τα λουτρά των Βυζαντινών. *Αρχαιολογία και Τέχνες* 31, 23-27.
- Νάκου, Ε., (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.
- Νικονάνου, Ν. & Κασβίκης Κ. (Επιμ.). (2008). *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο: Εμπειρίες και ερμηνείες του παρελθόντος*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ξυγγόπουλος, Α. (1955). *Βυζαντινός Λουτρών εν Θεσσαλονίκη*. *Επιστημονική Επετηρίς*

- Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ε΄, 83-97.
- Ρεβυθιάδου, Φ. (1996, επικαιροποίηση 2009-2010). *Αποκατάσταση - Στερέωση του Βυζαντινού Λουτρού στη Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Αρχείο Μελετών Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλης Θεσσαλονίκης.
- Ρεβυθιάδου, Φ. & Ράπτης, Κ. (2013). Αποκατάσταση – Στερέωση του Βυζαντινού Λουτρού στη Θεσσαλονίκη. *ΑΕΜΘ* 27.
- Τρυπιάνη-Ομήρου, Σ.-Ρ. (1996). Το βυζαντινό λουτρό της οδού Θεοτοκοπούλου στην Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης. *ΑΕΜΘ* 10Β, 587-603.
- Vitruvius, (1997). *Δέκα Βιβλία*. Απόδοση-επιμέλεια Ζερεφός, Στ. Αθήνα: Παρατηρητής.
- Carrey J. (2008). *Communication as Culture, Essays on Media and Society*. New York: Routledge.
- Dierking, L. & Falk, J. H. (1992). Redefining the Museum Experience: The Interactive Experience Model. *Visitor Studies*, 4. 1, 173-176.
- Ellis, R. (2003). *Task-based language learning and teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Fagan G., (1999). *Bathing in Public in the Roman World*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2000). *Learning from Museums. Visitor Experiences and the Making of Meaning*. Altamira Press: Lanham MD.
- Hein, G. E. (1998). *Learning in the museum*. London: Routledge.
- Izadpanah, S. (2010). A study on task-based language teaching: From theory to practice. *Journal of US-China Foreign Language*, 8(3), 47-56. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.463.7099&rep=rep1&type>
- Kourkoutidou-Nikolaidou, E. & Tourta, A. (1997). *Wandering in Byzantine Thessaloniki*. Athens: Kapon Editions.
- Luoma, S. (2004). *Assessing Speaking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nunan, D. (2004). *Task-based language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nunan, D. (2005). Important tasks of English education: *Asia-wide and beyond*. *Asian EFL Journal*, 7(3), 5-8.
- Richards, J.C. & Rodgers, T.S. (2001). *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Terkenli, T. (2005). New landscape spatialities: the changing scales of function and symbolism. *Landscape and Urban Planning*, 70. 1-2, 165-176.
- Van den Branden, K. (2006). *Task-based language education: From theory to practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wagner, B. J. (1998). *Educational drama and language arts: What research shows*. Portsmouth: Heinemann.

Επιτόπια έρευνα Ας εξερευνήσουμε το Λουτρό της Θεοτοκοπούλου

Το Βυζαντινό λουτρό, ένα από τα 14 κορυφαία μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, χτίστηκε γύρω στο 1200 ή 1300 και λειτούργησε έως το 1940.

1. Μπορείτε να εντοπίσετε πόσους τρούλους διαθέτει το κτίριο; Ποιον χώρο καλύπτουν (ή καλύπτει) οι τρούλοι (ή ο τρούλος);
2. Βρείτε το διαμέρισμα που στεγάζεται από ημισφαιρική οροφή.
3. Το λουτρό αποτελείται από τρεις κύριους χώρους, καθένας από τους οποίους διαιρείται σε ..... (πόσα;) διαμερίσματα.
4. Μπορείτε να βρείτε τον χώρο που ονομαζόταν ψυχρολούσιον (frigidarium) και χρησίμευε ως αποδυτήριο;
5. Πόσες είναι οι θύρες που οδηγούν από τον προθάλαμο στον δεύτερο χώρο;
6. Σε τι θεωρείτε ότι χρησίμευε ο δεύτερος χώρος που ονομαζόταν χλιαροψύχριον (terpidarium);
7. Ποιος είναι ο χώρος για το κυρίως λουτρό, το caldarium;
8. Μπορείτε να βρείτε τη δεξαμενή νερού;
9. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο για τα υπόκαυστα και συζητήστε τη λειτουργία και τον ρόλο τους.

Τα υπόκαυστα, υπόγειοι χώροι κάτω από τα δάπεδα των δωματίων του λουτρού, δημιουργούνταν με υπερύψωση των δαπέδων και στηριζόταν πάνω σε κιονίσκους. Εκεί υπήρχε μια εστία που παρήγαγε καυτά αέρια. Πάνω στους κιονίσκους στρώνονταν πέτρινες πλάκες, που μπορούσαν να αντέξουν την υγρασία του εδάφους και τη συμπύκνωση των υδρατμών, που δημιουργούνταν από την κυκλοφορία του θερμού αέρα. Πάνω σε αυτές τις πλάκες τοποθετούνταν η τελική επίστρωση του δαπέδου. Η ελληνική προέλευση της λέξης υπόκαυστα υποδεικνύει ότι το σύστημα των υποκαύστων υπήρχε ήδη στον ελληνικό χώρο σε μια απλή μορφή και τελειοποιήθηκε από τους Ρωμαίους. Ο Πλίνιος και ο Βιτρούβιος θεωρούν ότι τα υπόκαυστα αποτελούν ρωμαϊκή επινόηση του 1ου μ.Χ. αι., αλλά αυτό δεν έχει επιβεβαιωθεί.

Πηγές:

- ♦ Καζακίδη, Ν. (2005). *Θέρμες και Λουτρά στη Μ. Ασία*. Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού. <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=4519>
- ♦ Κανετάκη, Ε. (2004). *Οθωμανικά λουτρά στον ελλαδικό χώρο*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.
- ♦ Vitruvius, (1997). *Δέκα Βιβλία*. Απόδοση-επιμέλεια Ζερεφός, Στ. Αθήνα: Παρατηρητής.

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΛΟΥΤΡΟ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

1. «Κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους τό λουτρόν, οὔτω κοινότερον λεγόμενον, ἐκαλεῖτο, καί λού(σ)μα, καί, κατά τήν ἀρχαίαν χρήσιν, βαλανεῖον, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις δέ ποιήμασι καί βαλανειόν».

Αφού διαβάσετε το παραπάνω απόσπασμα από το έργο του Φαίδωνα Κουκουλέ *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, (τόμος Δ', σελ. 201), γράψτε τα ονόματα που χρησιμοποιούσαν οι βυζαντινοί για τα λουτρά:

α)..... β)..... γ).....

2. «Τά λουτρά κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους ἦσαν ἢ δημόσια ὑπό τοῦ δημοσίου ἢ γενναιοδῶρων πολιτῶν, χάριν τοῦ λαοῦ, ἰδρυόμενα καί συντηρούμενα, ἢ ἰδιωτικά ἢ καί μοναστηριακά ἐν τοῖς περιβάλοις μονῶν ἢ καί ἐκτός αὐτῶν ἰδρυόμενα πρός λοῦσιν τῶν μοναχῶν ἢ τῶν ἐν τοῖς ξενῶσι τῶν μονῶν ἀσθενῶν. Οὐ μόνον δέ παρά μονάς, ἀλλά καί παρά βασιλικάς καί ναοὺς γνωρίζομεν ὅτι ἐκτίζοντο λουτρά. Τά πρῶτα ἐκαλοῦντο δημόσια ἢ δημόσια λουτρά, τά δέ δευτέρα ἰδιωτικά ἢ πριβάτα».

Πόσα και ποια είδη λουτρών αναφέρει ο Φ. Κουκουλές
(*Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τόμος Δ', σελ. 198-199)

.....

3. Μία από τις ποινές που επέβαλε στα τέλη του 4ου αι. ο Θεοδόσιος Α΄ στους κατοίκους της Αντιόχειας ήταν ο αποκλεισμός των «βαλανείων».

Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και γράψτε α) πώς αντέδρασαν οι Αντιοχείς στην απαγόρευση αυτή και β) ποια συμπεράσματα εξαγάγετε από την αντίδρασή τους.

«Ἀπέκλεισε τὰ βαλανεῖα τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς, καὶ μηδένα λούσασθαι ἐκέλευσε, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησε παραβῆναι τὸν νόμον, οὐδὲ αἰτιάσασθαι τὸ γεγενημένον, οὐδὲ συνήθειαν προβαλέσθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρρώστιά ὄντες πολλὰκις, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες καὶ γέροντες, καὶ ὠδίνων ἄρτι παυσάμεναι πολλὰι γυναῖκες, καὶ ἀναγκάίως ἅπαντες τὸ φάρμακον τοῦτο ἐπιζητοῦντες, φέρουσι καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες τὸ ἐπίταγμα, καὶ οὔτε ἀσθένειαν σώματος προβάλλονται, οὔτε συνηθείας τυραννίδας, οὔτε τὸ ἐτέρων ἀμαρτανόντων αὐτοὶ κολάζεσθαι, οὔτε ἄλλο τῶν τοιοῦτων οὐδὲν, ἀλλὰ στέργουσι τὴν τιμωρίαν ταύτην διὰ τὸ μείζονα προσδοκῆσαι κακὰ, καὶ καθ' ἐκάστην εὐχονται τὴν ἡμέραν μέχρι τούτου σπῆναι τὴν βασιλικὴν ὀργήν. Ὅραξ ὅτι ἐνθα φόβος, εὐκόλως λύεται συνήθεια, κὰν σφόδρα χρονία τις ἦ καὶ ἀναγκαία; Καίτοι τὸ μὴ λούσασθαι χαλεπὸν».

Χρυσόστομος, *Εἰς τοὺς ἀνδριάντας ομιλία*, PG 49, 151 -152.

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΛΟΥΤΡΟ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

1. Να ενώσετε τα δεδομένα της πρώτης στήλης με τα δεδομένα της δεύτερης.

Στήλη 1η

i. Ο Πατριάρχης Σισίνιος ο Α΄ (5ος αι.) όταν ρωτήθηκε γιατί ενώ είναι επίσκοπος «δὶς τῆς ἡμέρας ἐν δημοσίοις λουτροῖς λούεται», απάντησε, διότι δεν μπορεί να λουσθεῖ «τρίς». Σωκράτης Σχολαστικός, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, ΡG 67, 728B.

ii. «Ἐκπιζε δὲ ταῦτα οὐ μόνον τό κράτος, ἀλλά καί ἰδιῶται, καί δὴ καί ἱεράρχαι, εἰς τήν ὑγιείαν καί καθαριότητα τῶν πολιτῶν ἀποβλέποντες», Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καί πολιτισμός, τόμος Δ΄, σελ. 200.

iii. «Ὅτι δε καί πολλά τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσόδου εἰς τὰ δημόσια ἀνηλώσαμεν οἰκοδομήματα στοάς ἐγείροντες καί λουτρά καί γεφύρας...» Θεοδώρητος Κύρου, Επιστολή 79, ΡG 83, 1256D.

iv. «συνεχῶς καί πολλάκις τῆς ἡμέρας λούεσθαι», Κλήμης Ἀλεξανδρέας, Παιδαγωγός, III.9, ΡG 8, 620A.

v. «Ἐνθα δὴ καί ἱερά τεμένη πολλά καί ξενῶνας καί λουτρῶνας ἐν δημοσίῳ ἐδείματο καί ὅσα ἄλλα ἐνδείκνυται πόλιν εὐδαίμονα». Προκόπιος, Περί Κτισμάτων, V.4.

vi. «βασιλεὺς δὲ Ἰουστινιανὸς ... βασιλεία τε γὰρ ὠκοδομήσατο οὐ πρότερον ὄντα καί λουτρῶνα ἐν δημοσίῳ τῶν ἐκεῖ φουμένων θερμῶν ὑδάτων πεποιήται». Περί Κτισμάτων, V.3.

vii. «If the 14th century writer Nikiphoros Choumnos is to be believed, Thessaloniki had more baths than were needed by the inhabitants», Kourkoutidou-Nikolaidou, E. & Tourta, A. (1997), Wandering in Byzantine Thessaloniki. Athens: Kapon Editions, σελ. 88

Στήλη 2η

α. Οι βυζαντινοὶ αγαποῦν την καθαριότητα καί λούζονται συχνά.

β. Τον 14ο αι. η Θεσσαλονίκη διαθέτει περισσότερα λουτρά από ὅσα χρειάζονται οι κάτοικοι της πόλης.

γ. Καί οι αυτοκράτορες κατασκευάζουν λουτρά.

δ. Καί οι ἱεράρχες λούζονται συχνά.

ε. Λουτρά ἐχτιζαν ἐκτός από τους ἰδιώτες καί το κράτος καί η ἐκκλησία.

στ. Η ἐκκλησία δαπανά κάποια από τα χρήματά της για την οἰκοδόμηση λουτρῶν.

ζ. Η πληθώρα των λουτρῶν εἶναι ἐνδειξη πλοῦτου καί ευημερίας για μια πόλη.

2. Περιγράψτε τη χρήση των λουτρῶν κατά την τουρκοκρατία σύμφωνα με το παρακάτω ἄρθρο του περιοδικού Αρχαιολογία καί Τέχνες:

Καρδαμίτση-Αδάμη, Μ. & Γραφάκου, Μ. (1989). Τα Λουτρά της Αθήνας. Αρχαιολογία καί Τέχνες 31, 34-42. <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/31-6.pdf>

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΛΟΥΤΡΟ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

1. Διαβάστε τα παρακάτω κείμενα του Ιωάννη Χρυσοστόμου (αποσπάσματα) και απαντήστε στις ερωτήσεις:

- I. Ποια συμβουλή δίνει ο Χρυσόστομος στους Χριστιανούς της εποχής του (δευτέρο μισό του 4ου μ.Χ. αι.);
- II. Ποια φράση του κειμένου μάς πληροφορεί ότι δεν αποδοκιμάζει τη χρήση των λουτρών;
- III. Πού συχνάζει ένας άνδρας την εποχή του Χρυσοστόμου; Απαντήστε παραπέμποντας στο κείμενο.
- IV. Οι δούλοι αλλά και τα παιδιά ακολουθούν τον πατέρα της οικογένειας σε όλες του τις δραστηριότητες, τεκμηριώστε την άποψη αυτή αποδίδοντας στα νέα ελληνικά το σχετικό απόσπασμα.

Κείμενο 1.

«Καί λουτροῖς κέχρησο καί τό σῶμα θεράπτευε καί εἰς ἀγοράν ἔμβαλλε καί οἰκίαν ἔχε καί διακόνους διακονοῦ καί χρῶ σίτοις καί ποτοῖς πανταχοῦ τήν πλεονεξίαν ἐκβαλλε ἐκείνη γάρ ἔστι ἡ τήν ἀμαρτίαν ποιοῦσα».

Ομιλία στην Επιστολή προς Εφεσίους, PG 62, 109A.

Κείμενο 2.

«...καί ἐν θεάτροις καί ἐν πομπαῖς ἐν βαλανεῖοις καί πολλαχοῦ ἔστιν ἰδεῖν, ἄνθρωπον δέ δεσμά περικείμενον καί νομίζοντα τόν μέγιστον κόσμον ἔχειν». *Υπόμνημα εις την προς Κολοσσαείς επιστολήν, PG 62, 371D.*

Κείμενο 3.

«Εἰ δε βούλεσθαι ἀκοῦσαι τά αὐτά ἐροῦμεν περὶ τῶν οἰκετῶν ἃ καί πρότερον περὶ τῶν παίδων, διδάσκετε αὐτούς εἶναι εὐλαβεῖς καί πάντα ἔπεται. Νῦν δέ εἰς μέν θεάτρον ἀνίων, καί εἰς βαλανεῖον ἀπιών τις πάντας ἐπισύρεται τούς παῖδας εἰς δέ ἐκκλησίαν οὐκέτι οὐδέ ἀναγκάζει παρῆναι καί ἀκοῦειν». *Υπόμνημα εις την προς Κολοσσαείς επιστολήν, PG 62, 158A*

2. Τα λουτρά δεν αποτελούν μόνο μέσο καθαριότητας και προσωπικής φροντίδας αλλά και τόπο κοινωνικών συναναστροφών. Διαβάστε τα παραπάνω κείμενα και στηρίξτε την άποψη αυτή σε ένα κείμενο 100-150 λέξεων. Το κείμενό σας θα αναρτηθεί στην ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου.

ΤΑ ΛΟΥΤΡΑ ΧΩΡΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΩΝ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

1. Διαβάστε προσεκτικά τα περιστατικά που αναφέρονται στα παρακάτω κείμενα και συζητήστε με την ομάδα σας:

α) ποια είναι η χρήση των λουτρών και ποια φιλοσοφία-βιοθεωρία σκιαγραφείται;

β) σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε;

α) Λαμπροπούλου, Α. & Μουτζάλη, Α. (2003). Πρωτοβυζαντινό λουτρό στην Πάτρα. Τεκμήρια για την επιβίωση της πόλης κατά τους σκοτεινούς χρόνους. *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 16, 315-356 (διαβάστε με προσοχή τις σελίδες 339-341).

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/bz/issue/view/210>

β) «Οί μέντοι πρεσβύτεροι Ἰωάννου, οἱ τὸν θεῖον ἔχοντες φόβον, ἐν τῷ δημοσίῳ λουτρῷ τῷ ἐπικαλουμένῳ Κωνσταντιαναῖς τοὺς λαοὺς συναγαγόντες, εἶχοντο τῆς ἀγρυπνίας, οἱ μὲν τὰ θεῖα λόγια ἀναγινώσκοντες, οἱ δὲ βαπτίζοντες τοὺς κατηχηθέντας, ὡς εἰκὸς διὰ τὸ Πάσχα. Ταῦτα αὐτὰ προσαναφέρουσιν οἱ γνωμοφθόροι καὶ φρεναπάται, οἱ περὶ Ἀντίοχον καὶ Σευηριανὸν καὶ Ἀκάκιον, τοῖς ἑαυτῶν προστάταις, ἀξιοῦντες ἐμποδισθῆναι τοὺς λαοὺς ἀπὸ τῆς ἐκεῖ συνάξεως».

Παλλάδιος, *Διάλογος ιστορικός, γενόμενος προς Θεόδωρον, διάκονον Ρώμης, Περί βίου και πολιτείας του μακαρίου Ἰωάννου, Επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως του Χρυσοστόμου*, PG 47, 33AB.

2. Τα λουτρά χαρακτηρίστηκαν ως χώρος κοινωνικών ζυμώσεων.

Το απόσπασμα από το έργο του Γρηγορίου Νύσσης, *Περί Θεότητος Υιού και Πνεύματος Λόγος* συνηγορεί με τον παραπάνω χαρακτηρισμό;

Τεκμηριώστε την άποψή σας παραπέμποντας σε χωρία του κειμένου.

«Πάντα γὰρ τὰ κατὰ τὴν πόλιν τῶν τοιούτων πεπλήρωται, οἱ στενωποὶ, αἱ ἀγοραὶ, αἱ πλατεῖαι, τὰ ἄμφοδα· οἱ τῶν ἱματίων κάπηλοι, οἱ ταῖς τραπέζαις ἐφεστηκότες, οἱ τὰ ἐδώδιμα ἡμῖν ἀπεμπολοῦντες. Ἐὰν περὶ τῶν ὀβολῶν ἐρωτήσης, ὁ δὲ σοὶ περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου ἐφιλοσόφησε· κἂν περὶ τιμήματος ἄρτου πύθιοιο, Μείζων ὁ Πατὴρ, ἀποκρίνεται, καὶ ὁ Υἱὸς ὑποχείριος. Εἰ δὲ, Τὸ λουτρὸν ἐπιτήδειόν ἐστιν, εἴποις, ὁ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν εἶναι διωρίσατο. Οὐκ οἶδα τί χρὴ τὸ κακὸν τοῦτο ὀνομάσαι, φρενῖπιν ἢ μανίαν, ἢ τι τοιούτον κακὸν ἐπιδήμιον, ὃ τῶν λογισμῶν τὴν παραφορὰν ἐξεργάζεται».

Γρηγόριος Νύσσης, *Περί Θεότητος Υιού και Πνεύματος Λόγος*, PG 46,557 AB.